

СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ МАШИНОБУДУВАННЯ ЗАПОРІЗЬКОЇ ОБЛАСТІ

В. М. Коломієць,

к. е. н., ст. викладач, Мелітопольський інститут державного та муніципального управління Класичного приватного університету

Досліджено стан підприємств машинобудівної галузі Запорізької області, розглянуто перспективи їх подальшого розвитку в умовах ринкової економіки.

Investigated the conduction of enterprises of machine-building industry in the Zaporozhia region, prospects and subsequent development are considered in the conditions of market economy.

ВСТУП

Основу стабільного функціонування країни та процвітання її громадян складає система налагоджених, ефективно працюючих галузей народного господарства, розвиток якого неможливий без машинобудування. Саме машинобудівна галузь забезпечує інші сфери засобами виробництва. Від того, наскільки потужність, інноваційність, якість продукції машинобудування відповідають потребам країни, залежить розвиток всієї промисловості України.

Проблемами вивчення перспектив підвищення ефективності роботи підприємств в Україні займалися ряд вчених: Олексій П.Д., Бикодоров В.А., Гулько А.Г., Калина А.В., Перерва П.Г., Салига С.Я., Семенов Г.А.

Динамічний розвиток економіки України, мінливість ринкової кон'юнктури зумовлюють необхідність постійного вивчення стану галузі машинобудування, проведення моніторингу розвитку підприємств галузі та визначення перспектив їх розвитку. Наведені положення зумовлюють актуальність даного дослідження.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Мета роботи — проаналізувати стан підприємств машинобудування Запорізької області, виявити перспективи їх розвитку.

РЕЗУЛЬТАТИ

Економічний стан підприємства, його позиція на ринку обумовлюють

не тільки рівень конкурентоспроможності його продукції, а також взагалі ефективність його функціонування. В цьому зв'язку зростає необхідність проведення постійного моніторингу показників діяльності підприємства.

Підприємства машинобудування є потужною галуззю української економіки. У Запорізькій області машинобудування — другий за вагомістю вид діяльності в промисловості, галузь складає до 26% обсягу реалізованої промислової продукції області.

Упродовж століття машинобудування області розвивалося взаємозв'язаним єдиним комплексом, який забезпечував потреби народного господарства країни. Криза початку 90-х років не минула і машинобудівну галузь. Протягом 1991—2000 рр. спостерігалася тенденція зменшення обсягів виробництва на машинобудівних підприємствах області й країни. Виробництво та споживання в цьому секторі знизилося до рекордно низьких відміток. Зниження обсягів виробництва відбувалося по всіх підгалузях машинобудування та майже по всіх видах продукції виробничо-технічного призначення, що вироблялася підприємствами машинобудівного комплексу. З 1990 до 2000 року спостерігається скорочення випуску автомобілів у 6 разів в Україні (12 разів по області), випуску екскаваторів — у 70 разів, тракторів — у 26 разів, металорізальних верстатів — у 27 разів по Україні та припинення їх виробництва по області (табл. 1).

Проте машинобудування має багатообіцяюче майбутнє з погляду якісного розвитку та зростання. Воно відіграє помітну роль у формуванні найважливіших макроекономічних показників області. Частка машинобудівної продукції в загальному обсязі промислового виробництва тримається на рівні 19—26% протягом 2001—2006 рр. (рис. 1).

Період з 2000 р. можна назвати періодом відродження галузі машинобудування. З 2000 р. у промисловому комплексі Запорізької області спостерігається стрімка динаміка обсягів реалізації продукції машинобудування та зростання питомої ваги обсягів виробництва машинобудівної галузі. Якщо в 2000 р. обсяг реалізації машинобудівної продукції Запорізької області становив 2,2 млрд грн., то за шість років підприємствами галузі забезпечене зростання в 4,2 рази. Обсяг реалізації підприємств галузі у 2006 р. — 9,0 млрд грн., що складає 7,6% реалізованої продукції машинобудування всієї України (рис. 2).

Загалом у переробній промисловості Запорізької області нарощування промислового виробництва забезпечують підприємства провідних галузей — машинобудування та металургії. Темпи зростання в машинобудуванні Запорізької області відповідають темпам зростання в машинобудуванні України.

Приріст виробництва в машинобудуванні Запорізької області

Таблиця 1. Виробництво найважливіших видів машинобудівної продукції, штук

Виробництво:	1990 рік	1995 рік	1999 рік	2000 рік
Автомобілів в Україні	195 931	67 378	19 493	31 869
Автомобілів в Запорізькій області	139 123	57 917	6 045	11 683
Екскаваторів в Україні	11 162	2 316	201	159
Екскаваторів в Запорізькій області	-	-	2	3
Тракторів в Україні	106 221	10 386	4 984	4 034
Тракторів в Запорізькій області	-	-	31	43
Металорізальних верстатів в Україні	37 033	5 966	1 370	1 346
Металорізальних верстатів в Запорізькій області	1 136	51	-	10

Рис. 1. Структура реалізації промислової продукції за видами економічної діяльності в 2006 р., %

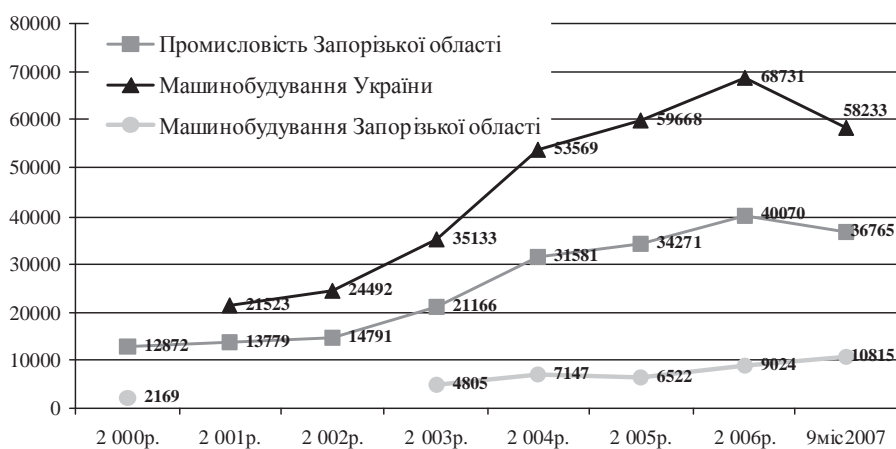

Рис. 2. Обсяги реалізованої промислової продукції, млн грн.

за 9 місяців 2007 р. до відповідного періоду минулого року становить 53,1%. Динамічність випуску про-

дукції забезпечують підприємства всіх трьох груп: з виробництва транспортного устаткування (на 58,4%),

Таблиця 2. Виробництво основних видів продукції машинобудування в Запорізькій області

Продукція	2003 р.	2004 р.	2005 р.	2006 р.
Автомобілі легкові, шт.	43977	85309	90029	138685
Автомобілі вантажні, шт.	3658	8015	6710	4837
Причепи та напівпричепи, шт.	181	70	104	115
Двигуни дизельні, шт.	164	81	238	158
Насоси для рідини, підйомники рідини, шт.	953	4960	5815	7009
Насоси повітряні, вакуумні, компресори, шт.	1775	2074	1218	1473
Вентилі, крани, клапани, т	3744,5	4810,5	4459,5	3370,2
Устаткування холодильне та морозильне промислове, шт.	183	179	133	1127
Устаткування для зважування, шт.	299	548	188	211
Борони, розпушувачі, культиватори та ін., шт.	279	546	653	907
Косарки	717	1613	2269	2230
Машини спецпризначення, шт.	1123	48584	2440	116
Трансформатори електричні, шт.	72279	61140	46884	41064
Реактори, перетворювачі електричні, шт.	6318	9352	9510	7231
Апаратура електрична високовольтна, шт.	153813	206320	62257	48091
Апаратура електрична низьковольтна, тис. шт.	650	760	808	740
Провід ізольований обмотувальний, т	2953	4433	5036	6126
Проводи та кабелі електричні, км	19897	30551	27853	27646
Апаратура телефонного та телеграфного зв'язку, шт.	10120	13345	13231	6448
Апаратура медична, тис. шт.	31,2	52,4	48,8	191,6
Прилади для вимірювання, тис. шт.	840	906	1084	1205
Прилади для автоматичного керування, шт.	400	2141	4663	161
Коляски інвалідні, шт.	4948	5339	3843	4989

електричного, електронного та оптичного устаткування (на 51,3%) та з виробництва машин та устаткування (на 4,9%). У 2007 р. збільшився обсяг випуску компресорів поршневих, кранів мостових, сепараторів, установок для кондиціювання повітря, устаткування холодильного та морозильного промислового, насосів теплових, проводу, трансформаторів електричних, реакторів електричних, котушок індуктивності та перетворювачів електричних, високовольтної та низьковольтної електричної апаратури, приладів для вимірювання, вантажних та легкових автомобілів (табл. 2). Але при цьому зменшився випуск дизельних двигунів, насосів для рідин, косарок, розпушувачів та культиваторів, компресорів роторних, електродвигунів та генераторів змінного струму, причепів та напівпричепів.

Розширена номенклатура продукції дозволила підприємствам галузі стати конкурентоспроможними не тільки на ринку України, але й вийти на міжнародні ринки. Основні види продукції, що виробляють підприємства машинобудування Запорізької області в 2003—2007 рр., такі: автомобілі легкові та вантажні, апаратура електрична, апаратура телефонного та телеграфного зв'язку, двигуни, насоси, устаткування холодильне та морозильне, трансформатори, вимірювальні прилади, причепи. Обсяг виробництва вказаної продукції в натуральних одиницях нестабільні, що при маркетинговій орієнтації підприємств свідчить про недостатньо налагоджені канали реалізації машинобудівної продукції.

В області спостерігається зростання чисельності машинобудівних підприємств на 13,6% за сім років (рис. 3).

Частка машинобудівних підприємств Запорізької області в загальному обсязі України становить 5,5%. Із 593 підприємств 3 належать до комунальної власності, 14 — державної та державної корпоративної власності, інші — до приватної власності.

У структурі реалізованої підприємствами машинобудування Запорізької області продукції державним підприємствам належить 3% загального обсягу, комунальним — 1%. Дев'яносто шість відсотків продукції реалізує приватний сектор (рис. 4).

Аналіз показав, що більшість підприємств галузі машинобудування в Запорізькій області належить до групи малих підприємств. Відповідно до Господарського кодексу України, мале виробниче підприємство — це підприємство з обліковою кількістю працюючих за рік не більше 50 осіб та обсягом валового доходу від реалізації продукції за рік

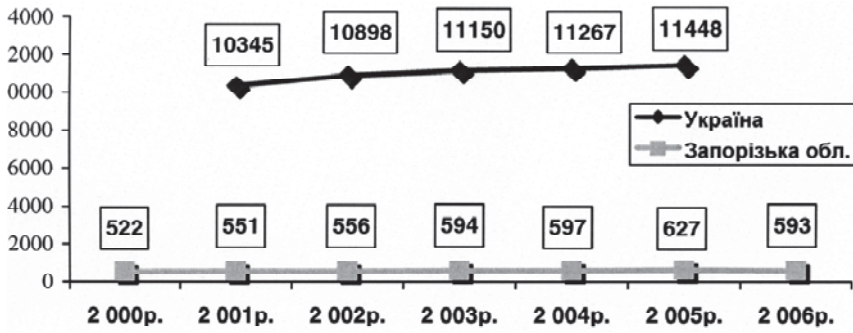

Рис. 3. Кількість машинобудівних підприємств, шт.

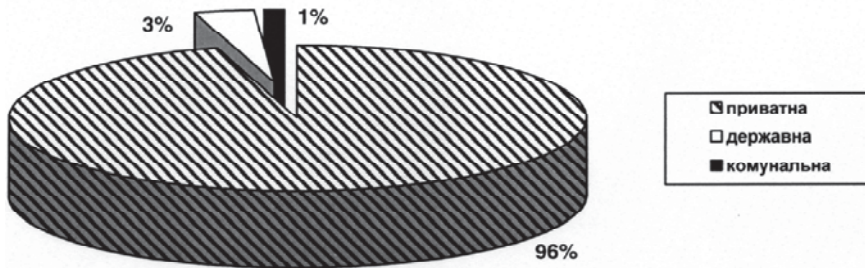

Рис. 4. Структура реалізованої продукції машинобудівними підприємствами Запорізької області за формами власності у 2007 р.

не більше суми, еквівалентної 500 тис. євро за середньорічним курсом Нацбанку України. У 2000 р. з 522 підприємств галузі 395 становили малі. У 2006 р. ці показники виросли до 627 та 505 відповідно (рис. 5).

Таким чином, темп зростання кількості малих підприємств в області становить 1,21 за 7 років, а кількість середніх та великих машинобудівних підприємств за аналізований період практично стабільна — на рівні 122 підприємств (5 шт.). Великі та середні підприємства більш стабільні, але їм важче виживати в умовах кон'юнктурних змін ринкової економіки. В області непоодинокі випадки поділу великих машинобудівних підприємств на малі з утворенням нових суб'єктів господарювання.

Незважаючи на значну кількість малих підприємств в галузі, обсяг реалізованої ними машинобудівної продукції по Запорізькій області має невелику частку: в 2000 р. — 3%, в 2003 р. — 2,3%, в 2006 р. — 1,5%. Частка продукції малих машинобудівних підприємств стабільно скорочується, що свідчить про нарощування обсягів виробництва та реалізації крупними та середніми підприємствами машинобудівної галузі області.

Провідними підприємствами галузі з кола великих в Запорізькій області є ЗАТ "ЗАЗ", ВАТ "Запоріжтрансформатор", ВАТ "Мотор Січ", КП НВО "Іскра", ВАТ "Мелітопольський завод тракторних гідроагрегатів", ГРП "АвтоЗАЗ" ЗАТ "ЗАЗ", ВАТ "ЗАЛК".

На відміну від інших галузей, машинобудівні заводи, що практично

не працювали в 1995—1999 рр., до 2006 року вийшли на рівень рентабельності по галузі 4,6% (рис. 6).

У 2006 р. фінансовий результат від операційної діяльності машинобудівних підприємств Запорізької області становить 449 тис. грн. За підсумками 2006 р. 67,2% підприємств машинобудування є прибутковими, 32,8% — збитковими.

Середньорічна кількість найманих працівників на машинобудівних підприємствах області — 89 тис. осіб та скоротилася за період 2000—2006 рр. на 19,4%, що відповідає загальногалузевій тенденції по Україні (за сім років скорочення на 43,4%) (рис. 7).

Показники середньомісячної зарплати найманих працівників по області перевищують аналогічні показники по Україні (рис. 8). Серед-

ньомісячна зарплата працівника в промисловості області в середньому перевищує зарплату в промисловості по Україні на 12%.

Водночас у 2006 р. середньомісячна зарплата працівників машинобудування області була на 12% нижча від середньомісячної зарплати працівників промисловості області.

Темпи зростання середньомісячної зарплати найманих працівників машинобудівних підприємств області у 2006 р. становили 1,34, за 9 місяців 2007 р. знизилися до 1,20. Темп зростання середньомісячної зарплати найманих працівників промисловості області за той же період дорівнює 1,23.

Для підприємств галузі характерна диспропорція між наявністю виробничих потужностей та реальними обсягами виробництва, що негативно впливає на результати виробничої діяльності. Виробничі потужності машинобудівних підприємств розраховані на значний випуск продукції. Але труднощі пошуку каналів реалізації продукції обмежують обсяги виробництва машинобудівної продукції. До того ж, за 1995—2000 рр. обладнання заводів частково було виведено з ладу та здано в металобрухт, потужні лінії виведені з експлуатації. На сьогоднішній день невпинно прогресує старіння устаткування.

У машинобудуванні області задіяно 14,6% основних засобів промисловості. Низький коефіцієнт оновлення (4,7%), високий коефіцієнт ліквідації (1,2%) у 2005 р. свідчить про необхідність оновлення основних засобів підприємств. Ступінь зносу основних засобів в машинобудуванні області на початок 2006 р. становить 55,6%, тоді як загальногалузевий показник по промисловості області дорівнює 61,9%.

У складі основних фондів підприємств машинобудування Запорізької області все ще значну частину (46,5%) займають будинки, спо-

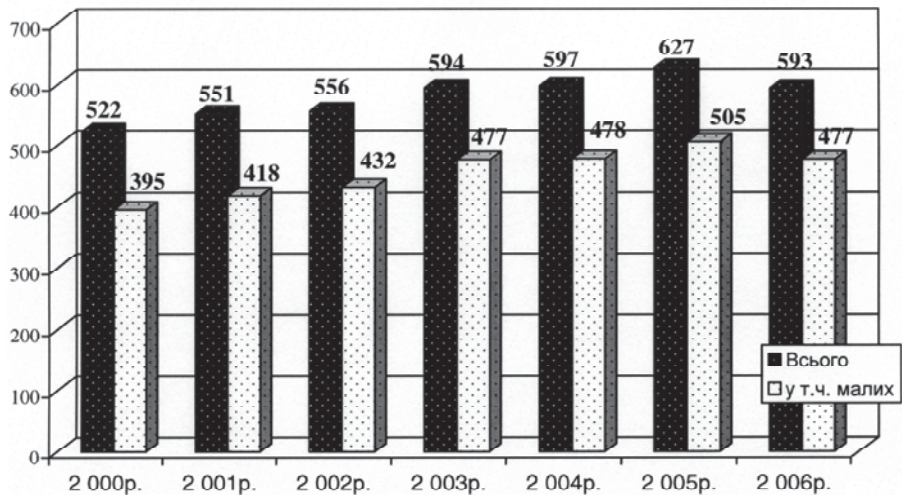

Рис. 5. Кількість малих машинобудівних підприємств у загальному обсязі машинобудування Запорізької області, шт.

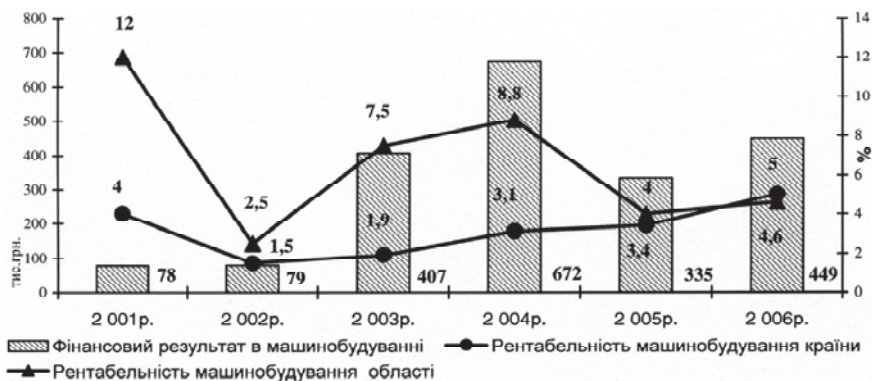

Рис. 6. Фінансові результати та рентабельність машинобудування

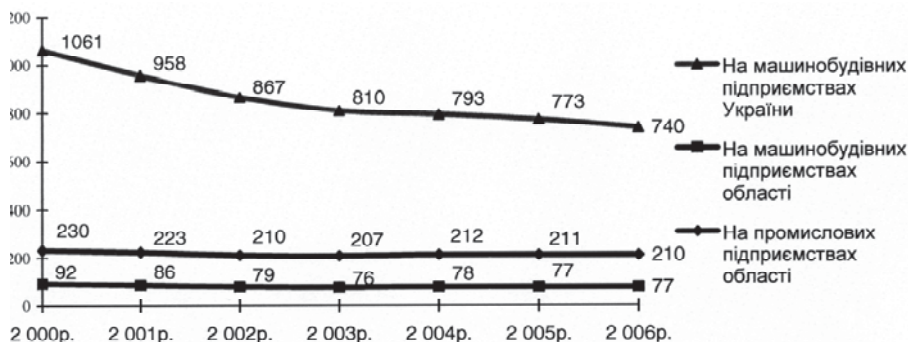

Рис. 7. Середньорічна кількість найманих працівників, тис. осіб

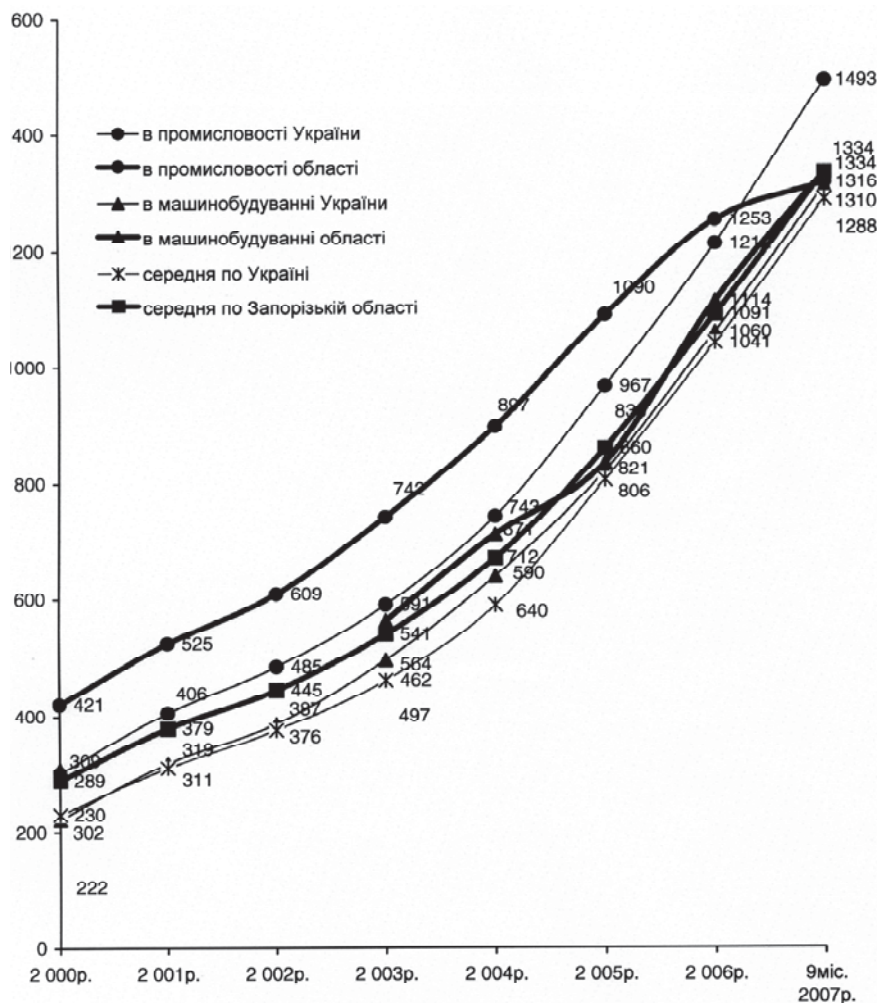

Рис. 8. Середньомісячна заробітна плата найманих працівників, грн.

руди, передавальні пристрої, хоча строк їх експлуатації перевищує 30 років та нарахований знос в розмірі 65%. Виробниче обладнання та машини становлять 37,3% (рис. 9).

Труднощі з оновленням виробничого обладнання не зупиняють машинобудівні підприємства на шляху підвищення власної конкурентоспроможності на ринку. Пошуки нових ринків збуту, розширення меж старих ринків — це лише вторинні завдання підприємств галузі.

На сьогодні значна увага приділяється освоєнню та підготовці випуску нових видів продукції, упровадженню нових технологій, технічному переозброєнню виробництва.

За обсягом інноваційної продукції в загальному обсязі виробництва у галузі, впровадженням нових технологічних процесів і засвоєнням виробництва нових видів продукції машинобудівні підприємства посідають перше місце серед підприємств інших галузей обласної промисловості. Аналіз показав, що промислові підприємства Запорізької області витрачають в середньому щорічно 157,2 млн грн. на інновації (рис. 10).

Значна частина інноваційних витрат (39,5% загальних витрат) йде на придбання машин, установок, обладнання, на технологічну підготовку виробництва — 25,5%, інноваційні дослідження та розробки — 21,6% (рис. 11).

Витрати на інновації становлять щорічно в середньому всього 0,8% обсягу промислової продукції Запорізької області.

Аналіз структури операційних витрат підприємств Запорізької області показав, що основні зусилля підприємства зосереджені на матеріальних витратах, а витрати на оплату праці та відрахування на соціальні заходи займають в структурі операційних витрат по підприємствам області менше 10%. Взагалі по Україні вони становлять близько 15%. Машинобудівні підприємства області несуть 10,9% загальних витрат на оплату праці персоналу та соціальні відрахування (табл. 3).

Структура витрат підприємств машинобудування Запорізької області за три роки має незначні коливання по окремих статтях. Спостерігається відповідність структури витрат в машинобудуванні структурі витрат промисловості області. Витрати на 1 грн. виробленої продукції машинобудування у 2006 р. становили 87,1 коп. та скоротилися за три роки на 10 коп.

Основним джерелом розвитку підприємств галузі на сьогодні є власні кошти. На жаль, складний фінансово-економічний стан підприємств та недостатня потужність фінансово-кредитної системи не да-

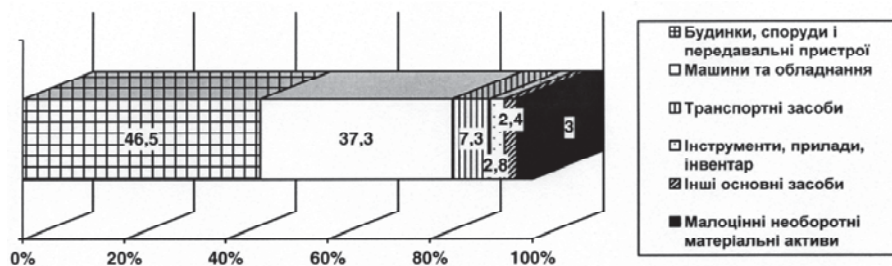

Рис. 9. Склад основних засобів підприємств машинобудування Запорізької області у 2007 р., %

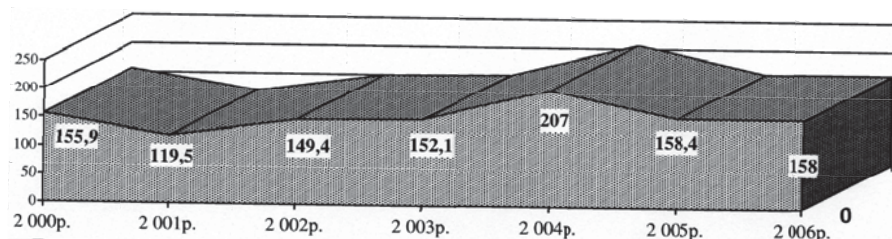

Рис. 10. Обсяг інноваційних витрат промислових підприємств Запорізької області, млн грн.

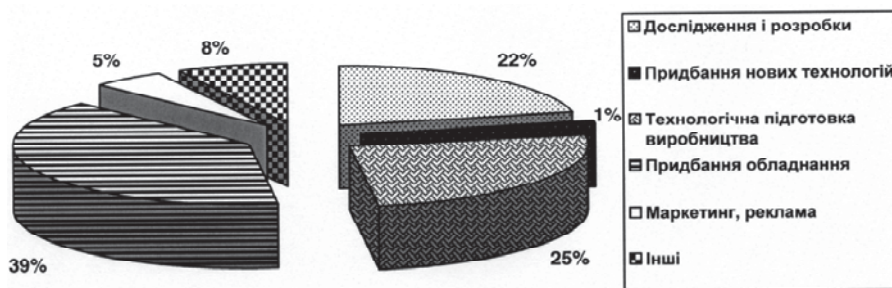

Рис. 11. Структура інноваційних витрат промислових підприємств Запорізької області у 2007 р.

Таблиця 3. Структура операційних витрат промислових підприємств Запорізької області, % до загальних витрат

Показник	Матеріальні витрати	Амортизація	Витрати на оплату праці	Відрахування на соціальні заходи	Інші операційні витрати	Витрати на 1 грн. виробленої продукції, коп.
Всього по підприємствам області у 2004 р.	83,6	2,3	5,5	2	6,6	93,8
Всього по підприємствам області у 2005 р.	81,7	2,5	6,3	2,3	7,2	93,8
Всього по промисловим підприємствам області у 2005 р.	73,9	3,2	7,2	2,9	7,8	93,6
В т.ч. підприємства машинобудування	75,5	2,2	7,5	3,3	11,5	97,2
Всього по промисловим підприємствам області у 2006 р.	79,6	3,0	7,6	3,0	6,8	93,4
В т.ч. підприємства машинобудування	80,7	2,9	7,9	3,0	4,9	87,1

ють підприємствам змоги залучати необхідну кількість коштів для розвитку виробництва.

Основні зусилля підприємств направлено на збільшення обсягів виробництва продукції шляхом повного завантаження виробничих потужностей. У більшості випадків підприємства зосереджені на маркетингових заходах.

ВИСНОВКИ

Таким чином, проведене дослідження стану підприємств машинобудівної галузі Запорізької області дало підстави стверджувати, що основними складовими потенціалу розвитку машинобудування є:

- значні виробничі потужності, здатні до реалізації сучасних технологій і швидкого нарощування обсягів виробництва;

- орієнтація на випуск інноваційної продукції;

- великомасштабна науково-технічна система, яка включає вузівські науково-технічні центри, галузеві науково-дослідні інститути, конструкторські та технологічні установи з розвинутою інфраструктурою, що спроможна задовольнити потреби інноваційного розвитку промисловості;

- наявність працівників високої кваліфікації, у тому числі наукових працівників, та системи відтворення кадрів.

Важливою є наявність основної умови для реалізації цього потенціалу: значний, поки що недостатньо платоспроможний, внутрішній ринок промислової продукції та ринкова інфраструктура, що динамічно розвивається.

Подальші дослідження автором спрямовано на розробку стратегій розвитку конкурентоспроможності для машинобудівних підприємств.

Література:

1. Діяльність підприємств — суб'єктів підприємницької діяльності Запорізької області у 2005 році: Статистичний збірник / Держ. комітет стат. України, Гол. управління стат. у Запор. обл.; За ред. В.П. Головешка. — Запоріжжя: Поліграф, 2006. — 180 с.

2. Промисловість Запорізької області в 2005 році. Статистичний збірник / Держ. комітет стат. України, Гол. управління стат. у Запор. обл.; За ред. В.П. Головешка. — Запоріжжя: Поліграф, 2006. — 104 с.

3. Соціально-економічні показники розвитку Запорізької області за 2007 рік / www.zapstat.zp.ua

4. Статистичний щорічник Запорізької області за 2005 рік / Держ. комітет стат. України, Гол. управління стат. у Запор. обл.; За ред. В.П. Головешка. — Запоріжжя: Поліграф, 2006. — 424 с.